TEMA MARKEDSLIBERALISME, PROFESSIONSHØJSKOLER OG PÆDAGOGUDDANNELSE

Varför älskar franska radikala pedagoger PISA 2006?

Staf Callewaert Københavns Universitet, Amager, Denmark

Email staf.callewaert@gmail.com

Book Review Published 17 March 2013

I denna artikel vill jag ge en resumé av något så ovanligt som en fransk bok från 2009 som är positiv för att inte säga entusiastisk till PISA-projektet och hur det genomfördes 2006. Titeln är *L'Elitisme républicain: L'Ecole française à l'épreuve des comparaisons internationales* och den behandlar den franska republikens elitism och hur den franska skolan möter de internationella kunskapsmätningarna. Ännu mera överraskande är att författarna är Christian Baudelot och Roger Establet vilka blev kända redan 1971 med boken *L'Ecole capitaliste en France* – Den kapitalistiska skolan i Frankrike.

Baudelot och Establet publicerade därpå samma skarpsinniga och läsvärda kritiska verk om grundskolans roll i den sociala skiktningen (1975). De beskriver därefter hur elevernas kunskapsnivåer i genomsnitt stiger och inte alls sjunker, vilket den kulturkonservativa kritiken hävdade (1989). De visar 1992 att flickorna ligger efter, men 15 år senare är de på god väg att ta in på pojkarna (2007). Baudelot kom senare att tillhöra Bourdieus medarbetare i studierna av elitiskolorna. Men parets böcker blir efter hand allt mindre neomarxistiska eller bourdieuska¹. De är mera kritiskt reflekterande över att verkligheten, såsom denna skolstatistik visar, så starkt avviker från gängse föreställningar hos såväl skolfolk, politiker, och även forskare.

Baudelot och Establet konstaterar att PISA-rapporterna allt sedan starten har varit ganska okända, även bland de olika professionella

grupper som borde känna till dem väl. I den utsträckning man har känt till dem, har de i Frankrike haft dålig rykte och ansetts vara behäftade med stora brister. Resultaten publiceras till exempel endast för en snävare krets av läsare. 1995 ville Frankrike inte vara med i PISA längre, men återvänder sedan för att delta osv. Det finns ingen form av debatt, som i andra länder, inte heller förslag till drastiska reformer för att förbättra landets placering i rankningen. Baudelot och Establet hävdar att den franska värderingen av PISA är felaktig. De menar att kompetensen som finns i projektet, bland annat den statistiska analysen, är imponerande. Här skaffas fram sofistikerade data som den franska skolstatistiken saknar, men framförallt får man här underlag för en specifik typ av analyser, som ger nya resultat.

Författarna hävdar, redan i sina tidiga böcker, att det franska utbildningssystemet fortsatt är fångat i den kulturradikala, republikanska ideologin från mellanskiktets revolution vid 1900-talets början, vilken följde på en rad kejsardömen och borgerliga republiker i Frankrike. Denna ideologi hävdar att den offentliga grundskolan är demokratisk och effektiv för landets välfärd, trots att den visserligen medvetet strängt selekterar fram en mindre elit, tillåter den alla att delta i kapplöpningen.

Baudelot och Establet menar att PISA för första gången levererar data som man kan använda för att bevisa det motsatta i Frankrike och i de

övriga 60-tal länder som är med. Det finns nämligen en signifikant, positiv korrelation mellan hur goda resultat alla når (både i botten och i toppen av fördelningen) och med andelen högt utbildade med den lämpliga inställningen, för att landet ska klara sig bra eller till och med bli bäst i den globala konkurrensen. Det är inte antingen fokus på en elit eller alla elever det handlar om – utan om alla och därmed också en elit i passande omfång. Det kan verka vara en trivial tanke, men så är det också bara en tanke, endast några få länder bland de sextio har nämligen en sådan skolpolitik. Detta kan här illustreras med ett konkret exempel. Reformen av grundskolläraryrarnas utbildning i Namibia bekämpades och bekämpas än idag med näbbar och klor, därför att lärarstudenterna kan gå upp tre gånger på varje delexamen. En utbildning som inte dumpar en viss procent, kan inte vara en bra utbildning, eftersom alla kan klara sig. Det vill säga att ett utbildningssystem inte är till för att alla ska lära sig, men för att välja ut de bästa, och utesluta de mindre goda, så de varken generar eller inbillar sig något.

Eller sett från en annan synvinkel, ledande danska politiker har deklarerat att man hittills har investerat en stora summor i specialundervisning för elever med speciella problem – nu säger de istället att det är på tiden att börja investera i elever vars enda problem är deras höga begåvning, som skolan inte tar vara på men som måste fram om Danmark ska kunna upprätthålla sin plats i rankningen. Danmark låg i PISA-undersökningen från 2006 lite under genomsnittet när det gäller naturvetenskap, en bra bit över snittet när det gäller matematik och just över snittet när det gäller skriftlig kompetens. Sverige låg i alla tre rankningar en bra bit eller en del över snittet. Finland var fortfarande bäst på alla tre, och Turkiet och Mexico fortfarande sämst på de tre. USA ligger i mitten av den nedersta hälften av resultaten!

När resultaten av undersökningen från 2003 publicerades förklarades Finlands toppresultat i *Der Spiegel* av att Finland hade den perfekta blandningen av det rurala samhällets gedigna livsstil, förståelse för modern teknologi, socialdemokratisk välfärdspolitik och goda lärarutbildningar samt höga lärarlöner.

Baudelot och Establet insisterar på att dessa rankningar är missvisande och ointressanta, bland annat för att länderna i så många avseenden fortfarande är mycket olika, samtidigt som skillnaderna mellan jämförbara länder är myck-

et små på de globala resultaten, såsom till exempel skillnaderna mellan Danmark och Sverige. Dessutom undersöks eleverna när de är 15 år, oavsett var i skolsystemet de befinner sig vid den åldern, om de i tid har kommit så långt. Till skillnad från kunskapsmässiga data som bygger på test, baseras kunskaper om bakgrundsvariabler på vad eleverna själva meddelar i ett enkätformulär, vilket inte är det säkraste sättet att inhämta sådana upplysningar. Vad vet en 15-åring med precision om sina föräldrars skolgång och sociala klass, eller om sin egen framtidsorientering osv.?

Baudelot och Establet hävdar att om man inte fäster sig vid enfaldiga rankningar utan istället själv analyserar de presenterade data på nytt, så måste man erkänna att PISA-undersökningen i allt väsentligt är pålitlig.

Här måste vi kanske ändå notera att de danska och tysktalande specialisterna delvis har varit av annan uppfattning. 2003 års PISA-undersökning har av dessa kritiserats för att vara slarvigt genomförd, statistiskt bristfällig, samt tendenslös i sina policyrekommendationer (jfr. Teknologirådet 2005 om presentationen i det danska folketinget; E. J. Hansens olika artiklar; och bidragen i det tyska samlingsverk som redigerats av professor Hopman 2007). Självt har jag helt från början formulerat en mera principiell invändning, baserad på följande tre punkter:

För det första låter PISA-studien från 2006 det framstå som om det verkligen handlar om en mätning av kunskap, färdigheter och framtidsorientering baserad på det som barnen har lärt sig i skolan utifrån läroplanen, med dessa franska lärare och föräldrar, i denna skola osv. Att så skulle vara fallet suggereras dessutom av att man i diskussionen lastar skolan och lärarna för de dåliga resultaten. Som så ofta gör man det till att det är läraren som producerar resultat, och inte eleven som lär sig utifrån av lärarens insats. Men det man låter förstå överensstämmer inte med verkligheten. Helt medvetet och systematiskt konfronterar man elevernas prestationer med en måttstock som är OECD-byråkratins uppfattning om vad eleven borde veta och kunna för att som vuxen bli den exakt tempererade arbetskraften – hur nu OECD kan känna till det för hela världens 15-åringar? Här tas globaliseringen ut i förväg, det vill säga man bidrar till att fabricera den. Det hjälper inte att påpeka att det är varje lands sakkunniga i olika skolämnen som har översatt och förfinat de olika testen, vilka en konsultfirma har utarbetat till exempel i Austra-

lien. Underförstått kan de lokala medarbetarna omedvetet bakvägen ha smugit in de lokala variationerna i testbatterierna. Vidare har man dividerat resultaten med en kvot baserad på bruttonationalprodukten – trots dessa senkomna korrekationer förblir detta en spekulativ norm som inte har med skolan att göra, men i bästa fall med världsekonomin. Och den har ju på senare tid visat sig vara en aning oförutsägbar?

För det andra finner vi bakom hela ansatsen en revolution. När grundskolan uppfanns så var det en institution som gemenskapen via staten tillhandahöll gratis för alla och som ingen fick lov att undandra sig, om så polis fick hämta barnet. Det liberala Danmark är ett undantag där föräldrarna efter kontroll själva får undervisa sina barn. Meningen är att alla medborgare ska ha en gemensam grund att stå på innan de går olika vägar. Någon ser detta som inskolning i klassamarbete. Den neoliberaler har ändrat på detta i två avseenden. För det första uppdelas skolgemenskapen i majoriteten som hänger med och minoriteten som inte orkar. De senare kallas nu de fattiga, och det utstakas alla möjliga åtgärder för att bekämpa fattigdomen, som det heter. Men varken flertalet duktiga och eller mindretalet icke duktiga utgör gemenskaper, utan är enskilda individer som har så kallade mänskliga rättigheter. En av dessa individuella mänskliga rättigheter av senare datum är rätten till skolgång. Det förutsätter att alla dessa enskilda elever kan välja bland de enskilda entreprenörer som erbjuder skolgång. Elever och lärare möts på en marknad som enskilda entreprenörer av två olika slag, och i de länder som har kvar något av välfärdstatslogik följer pengarna med eleven, i form av voucher. Här är bara en av grundskolans principer kvar, att den är obligatorisk och statskontrollerad, men den är inte längre för alla i en gemenskap, endast för den enskilde; och inte gratis utan i givet fall mot betalning och organiserad för vinst.

Den tredje punkten gäller det som på ytan framstår som nyttiga komparativa resultat, så att alla vet var man befinner sig, och vad som ska göras. Men under tiden har 'education' från att ha varit något *substantiellt*, något som är någonting i sig, något man lär sig tillsammans med och av andra i en gemenskap som har ett språk, en livsstil, ett grepp om verkligheten, nu förvandlats till en *individuell* komparativ marginell fördel på en marknad där man säljer och köper arbetskraft. Det gäller att jag håller huvudet över vattenytan, annars hamnar jag bland de

fattiga, och för överklassen gäller det att Danmark om möjligt ligger i topp när det gäller den översta delen av kurvan. Men sanningen är att ett samhälle inte reproducerar sig genom den enskildes beteende på marknaden. Det är fråga om helt andra storheter som fungerar på ett helt annat sätt, för att även marknaden ska vara möjlig. Det mest förvånande i boken är att författarna hela vägen använder PISA:s data som belägg för en positiv och signifikant korrelation mellan en hög nivå i botten och en hög nivå i toppen av resultaten – man vill visa att länder med en grundskola som "inte lämnar något barn i sticket" också är de länder som har den starkaste toppkapaciteten i den andra änden av fördelningen. Men ingenstans gör författarna något försök att använda detta material, som man anser vara så rikt och unikt, för att explicit utpeka orsaken, de kausala mekanismer som förklarar korrelationen. Visserligen hänvisar de till Bourdieu och Passeron som grundval för resonemanget, men det räcker inte. Man känner att det är mycket medvetet de avstår att gå från korrelation till orsak i relation till själva den tes de hävdar. Men analysen utpekar ju hela tiden ändå de mekanismer som är verksamma i andra länder, med positiva resultat, till exempel i Canada, Nya Zeeland eller Finland.

När allt detta väl är sagt ska vi gå tillbaka till de två franska PISA-entusiasterna på vänsterkanten. Vad är det deras olika kapitel visar?

1. Frankrike är ett av de länder som lämnar många barn i stick redan från grundskolan.
2. Genomsnittsnivån ökar över tiden på senare år, men differensen mellan botten och toppen av resultaten ökar också.
3. Andra länder såsom Finland, Canada, eller Nya Zeeland visar att så inte behöver vara fallet. Man kan vara effektiv och samtidigt uppnå större jämlikhet. Eliten presterar högt om massan inte är dålig, som författarna säger.
4. Frankrike har rekord i antal elever som sitter kvar en eller fler gånger, till ingen nytta. Det som däremot hjälper är att ha en grundskola med ett för alla elever gemensamt kärnprogram. Det är kanske därför den svenska regeringen diskuterat att avskaffa den enhetskola man har haft och dela upp den igen, så att eleverna inte läser samma gemensamma grundprogram i sin utbildning. Sverige har blivit ett av de länder, som väl vetande att det är det motsatta som är effektivt, ändå inte väljer den effektiva politiken

eftersom man vill bevara eller återupprätta klassamhället.

5. Frankrike är ett av de länder där elevernas ekonomiska, kulturella och sociala kapital har starkast genomslagskraft på barnens skolkarriär. Den franska skolan korrigerar inte olikheter i barnens bakgrund utan förstärker dessa kraftigt.

6. Genom att göra nya analyser, som PISA inte gör, kan man visa att det finns länder där barnens olika ursprung inte blir ett öde, men något som en viss typ av sammanhållen skola kan korrigera, utan att det får negativa effekter för dem som har lätt att lära sig. Det går inte att helt avskaffa ursprungets effekt, men om man vill kan man i hög grad minska denna effekt. De flesta länder säger dock endast att de vill, men gör det inte.

7. Det är inte första och andra generations invandrabarn som drar ner genomsnittresultaten; om man tar hänsyn till skillnader i bakgrund är deras resultat lika bra eller något bättre än deras infödda kamrater vilka lever under samma villkor, tväremot vad alla tror. Men i länder som USA, Frankrike och Danmark, som är riktigt dåliga på integration av invandrare, får detta en negativ effekt, men den har dessa länder själva valt. Andra länder som har integrerat sina invandrare väl, har inte denna negativa effekt.

8. Flickorna är över lag duktigare, men det är männen som tar makten.

Bokens konklusion: Frankrike borde lägga om kursen radikalt, och se på de länder som har visat att det är möjligt, genom att använda sig av de riktiga och effektiva redskapen.

Min egen konklusion är att:

1. De skandinaviska länderna borde sluta med att, under förevändning av fritt val och kvalitetssäkring, nedmontera den enhetsskola som har garanterat dem den position de intar ännu för en tid.
2. Riktig komparativ pedagogik borde få större plats, bl.a. som disciplin i lärarutbildningen men också i forskningen.

NOT

1. Ett kapitel neomarxistisk skolkritik publicerades 1977 som en del i en antologi av Boel Berner, Staf Callewaert och Henning Silberbrand, på svenska och

danska: *Skola, Ideologi och Samhälle* (Wahlström & Widstrand) respektive *Skole, Ideologi og Samfund* (Munksgaard). 1976 hade verket presenterats i Staf Callewaert och Bengt A. Nilsson: *Samhället, skolan, och skolans inre arbete*; första delen av författarnas doktorsavhandling i sociologi från 1980 vid Lunds universitet.

LITTERATUR.

- Baudelot, C., & Establet, R. (1971). *L'Ecole capitaliste en France*. Paris: Maspéro.
- Baudelot, C., & Establet, R. (1975). *L'Ecole primaire divise*. Paris: Maspéro.
- Baudelot, C., & Establet, R. (1989). *Le niveau monte*. Paris: Seuil.
- Baudelot, C., & Establet, R. (1992). *Allez les filles*. Paris: Seuil.
- Baudelot, C., & Establet, R. (2006). *Quoi de neuf chez les filles*. Paris: Nathan.
- Baudelot, C., & Establet, R. (2009). *L'Elitisme républicain: L'Ecole française à l'épreuve des comparaisons internationales*. Paris: Seuil.
- Hansen, E.-J. (2008). Internationale sammenligningers problematik: Illustreret ved PISA. I K. A. Petersen, & M. Høyen, (red.), *At sætte spor på en vandring fra Aquinas til Bourdieu: Æresbog til Staf Callewaert* (sid. 139–146). København: Heksis.
- Hopman, S. T., Brinek, G., & Retzl, A. (red.). (2007). *PISA according to PISA: Does PISA keep what it promises?* LIT Verlag: Wien.
- Pettersson, D. (2008). *Internationell kunskapsbedömning som inslag i nationell styrning av skolan*. (Acta Universitatis Upsaliensis: Uppsala Studies in Education No 120). Uppsala: Uppsala universitet.
- Teknologirådet (2005a). *PISA-undersøgelsen og det danske uddannelsessystem: Resumé og redigeret udskrift af høring i Folketinget den 12. september 2005* (Teknologi Rådets rapporter 2005/12). København: Fonden Teknologirådet. http://www.tekno.dk/pdf/hoeringer/p05_pisa_hoering_rapport.pdf
- Teknologirådet (2005b). *Folketingshøring om PISA-undersøgelsen og det danske uddannelsessystem: Mandag den 12. september 2005 kl. 9.00 i Landsitingssalen* (Høringsmappe). København: Fonden Teknologirådet. http://www.tekno.dk/pdf/hoeringer/pisa_hoeringsmappe.pdf
- Teknologirådet (2005c). *PISA: Øjenåbner og debatskaber: Teknologirådets høring om PISA undersøgelsen og det danske uddannelsessystem 12.09.05. Fra Rådet til Tinget nr 210*. København: Fonden Teknologirådet. <http://www.tekno.dk/pdf/nummer210.pdf>